



## TEXNOLOGIYA DARSLARIDA TALABALARNING IJODKORLIK QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH

Buxoro Davlat Universiteti “Geliofizika, qayta tiklanuvchi  
energiya manbalari va elektronika” kafedrası dotsenti,

**Karimova Mahbuba Nutfullayevna**

**Annotatsiya:** maqolada texnologiya darslarida o‘quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda pedagogik texnologiyalar elementlari bo‘lgan ta‘limning interfaol metodlaridan foydalanish xususida mulohaza yuritilgan. Noan‘anaviy dars shakli asosida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan ta‘lim texnologiyasi borasida ma‘lumot keltirilgan.

**Kalit so‘zlar:** texnologiya, dars, interfaol pedagogik texnologiyalar, ta‘lim mazmuni, ijodiy qobiliyat, taqdimot, bilish, anglash, baholash.

**Абстрактный:** В статье рассматривается использование интерактивных методов обучения, которые являются элементами педагогической технологии в построении технологии творческих способностей студентов. Он предоставляет информацию об образовательных технологиях, чтобы помочь студентам развить свои способности на основе нетрадиционного урока.

**Ключевые слова:** технологии, уроки, интерактивные педагогические технологии, образовательный контент, творческие способности, презентация, знания, понимание, оценка.

**Abstract:** The article discusses the use of interactive teaching methods, which are elements of pedagogical technology in building technology of students' creative abilities. It provides educational technology information to help students develop their abilities based on a non-traditional lesson.

**Key words:** technologies, lessons, interactive pedagogical technologies, educational content, creativity, presentation, knowledge, understanding, assessment.

Axborot oqimi keskin ortgan, turli yangiliklar hayotimizga shitob bilan kirib kelayotgan davrda mustaqil tanqidiy fikrlash ko‘nikmalariga ega bo‘lgan,

yangiliklarni o‘rganishga doim tayyor bo‘lgan, hamkorlikdan cho‘chimaydigan, muloqotga erkin kirisha oladigan shaxsni tarbiyalash ta’lim-tarbiya jarayonining asosiy maqsadi bo‘lishi kerak va bu borada ta’limda yangi texnologiyalarning qo‘llanishiga yo‘l ochilishiga erishish yo‘lidagi to‘g‘ri qadamdir.

Hozirgi kunda yangi texnologiya elementi bo‘lgan interfaol usullardan keng foydalanilmoqda.

Shunday ekan, o‘quvchilarni mehnat faoliyatiga tayyorlashda kasb tanlash izchilligini takomillashtirish bilan bir qatorda mehnat ta’limi va tarbiyasi jarayonida ijodkorlik fazilatlarini shakllantirishga e’tiborni qaratish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu o‘rinda 1-jadvalda «ijod» so‘zining lug‘aviy ma’nosi keltirilgan.

**1-jadval. «Ijod» so‘zining lug‘aviy ma’nolari**

Ijod; ijodkor; ijodkorlik		
O‘zbek tili izohli lug‘atida	Falsafa izohli lug‘atida	Pedagogik atamalar izohli lug‘atida
Ijod – yaratish, kashf etish; vujudga keltirish: 1. Badiiy, ilmiy, san’atga oid asar yoki moddiy boylik yaratish, vujudga keltirish; yaratuvchilik faoliyati mahsuli, samarasi	Ijod – insonning yangilik yaratishga qaratilgan konstruktiv faoliyati. Ijod bir necha ko‘rinishga ega bo‘ladi: ilmiy, badiiy, texnik va boshqalar. Ijod fan, texnika va madaniyatni boyitadi, bilimni rivojlantiradi	Ijod – o‘quvchi va talabaning yaratuvchanligi, kashfiyoti; mustaqil yaratuvchanlik
Ijodkor – ijod etuvchi, yuzaga keltiruvchi; yaratilgan narsa egasi		Ijodkor – ijod xususiyatiga ega bo‘lgan o‘quvchi
Ijodkorlik – ijodkor ishi, ijodkorga xos faoliyat, yaratuvchilik		Ijodkorlik – yangi moddiy va ma’naviy qadriyatlarni yaratish bilan natijalangan faoliyat turi

O‘quvchilarning ijodiy faoliyatlari, malakalari badiiy adabiyotlarni idrok etish, san’at asarlari, musiqa, tasviriy san’at, arxitektura, teatr, kino, qo‘g‘irchoq san’ati, voqelikka estetik munosabatlari, estetik didlarida ko‘proq ko‘zga tashlanadi va

shular orqali o'quvchilarda mehnatda ijodkorlik malakalari hosil bo'ladi, shakllanadi va rivojlanadi. Bularsiz o'quvchilar ijodkorligini tasavvur qilish qiyin.

Ijodkorlik fazilatini shakllantirish jarayonida o'quvchilarning ijobiy va salbiy, sodda va murakkab bo'lgan xulq-atvorlarini ko'rish mumkin, shuning uchun ham o'qituvchining vazifasi har bir o'quvchidagi ijodkorlik fazilatini chuqur anglab, ularni kundalik hayotda amal qilishlariga erishishda ko'maklashishi lozim.

Har bir o'quvchida ijodkorlikning o'ziga xos fazilatlarining shakllanish darajasini nazorat qilish o'qituvchining asosiy vazifasi hisoblanadi. Chunki buning natijasida o'quvchilarda tashabbuskorlik, halollik va intizomlilik kabi xislatlar shakllanadi.

Ma'lumki, har bir pedagogik davr o'zining texnologiyalar avlodini yaratgan. Ta'lim texnologiyalarining birinchi avlodi an'anaviy metodikalardan, ikkinchi va uchinchi esa modul-blok hamda yaxlit blok o'qitish tizimi, to'rtinchi avlod integral texnologiyalardan iborat bo'lgan.

Noan'anaviy pedagogik texnologiyalarning tatbiq etilishi bugungi kunga kelib ta'lim taraqqiyoti jarayonini tubdan o'zgartirib yubordi. Bu rivojlanayotgan, shaxsga yo'naltirilgan o'qitish, tabaqalashtirish, insoniylashtirishning ko'plab muammolarini hal qilish, o'quvchilarning o'ziga xos ta'lim istiqbolini shakllantirish imkonini beradi.

Barcha texnologiyalar o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining anglanganligi, samaradorlik, harakatchanlik, mantiqiylik, yaxlitlik, ochiqlik, loyihalashtirilganlik; o'quvchilarning o'quv jarayonidagi mustaqil faoliyati ta'lim vaqtining 60-90%ini tashkil qilishi; shaxslashtirish kabi umumiy belgilarga xosdir. Ayniqsa, texnologiya darslari orqali o'quvchilarda ijodkorlikni shakllantirish va bolaning mehnatga bo'lgan munosabati muhim ahamiyat kasb etadi.

Ibn Sino, Farobiy, Naqshbandiy, Kaykovus, Navoiy, Termiziy kabi allomalarimiz o'z asarlarida mehnat tarbiyasini ulug'lashgan.

Hozirgi kundagi olimlarimizdan R.Mavlonova, X.Egamov, I.Choriyev, N.Shodiyev, M.Magdiyev, Sh.Sharipov, N.Muslimov va X.Sanaqulovlar ham o'zlarining ilmiy tadqiqot ishlari, darslik va uslubiy qo'llanmalarida bu boradagi o'z fikrlarini bayon etganlar.

Texnologiya ta'limi o'qituvchi rahbarligida o'quvchilar tomonidan bajariladigan aqliy va jismoniy harakatlar jarayonidan iborat bo'lib, yakuniy natijada ularning mehnat qurollari, vositalari va jarayonlari haqidagi bilimlarni hamda ma'lum sohadagi ishlab chiqarish mehnatini bajarish uchun zarur bo'lgan amaliy ko'nikma va malakalarni egallashlari, ongli ravishda kasb tanlashga hamda jamiyat va shaxs farovonligi yo'lida mehnat faoliyatiga qo'shilishlariga imkon beruvchi shaxsiy sifatlar va tafakkur tarzini rivojlantirishga qaratilgan.

Texnologiya ta'limi darslaridagi ta'lim-tarbiyaviy vazifalar umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi texnologik ta'limining umumiy vazifalaridan kelib chiqib, quyidagi mashg'ulot turlari jarayonida amalga oshiriladi:

- umumiy va badiiy mehnat;
- umumiy texnologiya asoslari.

Boshlang'ich ta'limning 1-4-sinf o'quvchilari qog'oz va kartonni chiziqlar bo'yicha qirqish va bukish hamda shu kabi operatsiyalarni bajarishni o'rganadilar. Ayni paytda ular detallarni turli usullarda birlashtirish va mustahkamlashni mashq qiladilar. Gazlama bilan ishlash bolalarning natural ipak va jun tolali materiallar, to'qimachilik sanoati mahsulotlarini bilishi, namuna, rasm, chizma va berilgan o'lchamlar bo'yicha andoza bichib olish bilan ilk bor tanishtirishni o'z ichiga oladi. Texnik modellash mashg'ulotlarida namuna, rasm va chizmalar, berilgan o'lcham, konstruktor naborining detallari yoki turli materiallarni qo'llab og'zaki tasvirlash bo'yicha texnik o'yinchoqlar, modellar va maketlar tayyorlash nazarda tutiladi.

Qishloq xo'jalik mehnati bo'yicha mashg'ulotlarda 2-sinf o'quvchilari kuzda o'quv tajriba maydonchasida o'stirilgan o'simliklarning urug'larini to'playdilar, o'tgan yil davomida maydonchada qilgan ishlariga yakun yasaydilar, maktab

ko'rgazmasi uchun eksponatlarni ajratadilar. Shundan so'ng o'quvchilar o'quv tajriba maydonchasidagi o'zlariga tegishli bo'lgan yerni qishga tayyorlaydilar, ya'ni uni o'simlik qoldiqlaridan tozalaydilar, tabiiy va mineral o'g'itlar soladilar, yerni chopadilar. Bu ishlar jarayonida ular shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qiladilar.

Kuz oylarida 1-4-sinf o'quvchilari xona o'simliklarini nur va issiqlikka moslab joylashtirish bilan tanishadilar, ularga suvni to'g'ri quyish, tuproqni yumshatish, o'g'itlash, gultuvaklar hamda deraza tokchalarini yuvishni o'rganadilar. Bahorda o'quvchilar o'simliklarning qalamchalarini tayyorlash va ekish, ularni parvarish qilishni o'rganadilar. Shundan so'ng o'quvchilar ildiz olgan qalamchalarni gultuvaklarga ekadilar.

Bahorda 1-4-sinf o'quvchilari bilan ajratilgan yerda katta va mas'uliyatli ish olib boriladi. O'quvchilar o'zlariga ajratilgan yerni ekinga tayyorlar ekanlar, yerni qayta chopadilar, xaskash bilan tekislaydilar. Egat olib, qator oralarini belgilaydilar. Ishning keyingi bosqichi ildizmevalar va bir yillik dekorativ o'simliklarning nomlari bilan tanishish va ularni ekishga tayyorlashdan iborat. O'quvchilar bu o'simliklarning urug'ini sepish va ularni parvarish qilishni o'rganadilar. Bu ish jarayonida o'quvchilar madaniy ekinlar nihollarini begona o'tlardan farqlash, o'simliklarni to'g'ri sug'orish, tagini yumshatish va shu kabilarni o'rganib olishlari kerak bo'ladi.

Tabiiy material bilan ishlash alohida qiziqish uyg'otadi. o'quvchilar loy, plastilin va tabiiy materiallardan qushlar, jonivorlar, ertak qahramonlarining shakllarini yasaydilar.

4-sinfda texnologiya darslarida o'quvchilar avvalgi sinflarda egallagan malaka va ko'nikmalaridan foydalanib, xilma-xil shakllarni yasaydilar, kengroq doiradagi yangi bilim va ko'nikmalarni egallaydilar. Bu malaka va ko'nikmalar ularga ishlarida yordam beradi, konstruktorlik, texnik ko'nikma va qobiliyatlar asosini rivojlantiradi, ularning politexnik bilim darajalarini kengaytiradi, o'simliklar hayoti tabiatini muhofaza qilish kabi tasavvurni rivojlantirishga yordam beradi. Bu

sohaning o'ziga xos muhim xususiyati o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishga qaratilganligidir. Bosh maqsad esa o'quvchilarni mustaqil mehnat faoliyatiga tayyorlash, keng bilimlarga ega, madaniyatli, ijodkor, tashabbuskor hamda tadbirkor shaxsni rivojlantirish hamda tarbiyalashdan iborat bo'ladi.

O'qituvchi oldiga qo'yilgan maqsadlar, ularni mukamallashtirish o'quv-tarbiya jarayonining alohida bo'g'inlarini qayta yo'naltirish hamda takomillashtirishni talab qiladi. Ya'ni, ta'lim jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Pedagogik texnologiyaning tarkibiy elementlari bo'lgan ta'limning interfaol metodlari (noan'anaviy o'qitish) orqali o'qitish o'quvchilarda ijodiy qobiliyatlarni shakllantirishga qulay imkoniyat yaratadi. «Noan'anaviy o'qitish usullaridan foydalanishdan maqsad, uning afzalliklari, darsning samaradorligini oshirish tamoyillari nimadan iborat?» degan savolga quyidagicha javob berish mumkin:

1. Noan'anaviy o'qitish eng sodda, qulay usul.
2. Mustaqil fikrlashni o'rgatadi.
3. Ko'p tarmoqli.
4. Sodda va oson.
5. Bilimni oshiradi.
6. Vaqtdan yutiladi.
7. Qiziqarli o'tadi.
8. Darsning samaradorligini oshiradi.
9. Dunyoqarashni kengaytiradi.
10. Tafakkurni rivojlantiradi.
11. O'quvchilarining diqqat-e'tiborini tortadi.
12. Har bir o'quvchi bilan individual munosabatda bo'lishni ta'minlaydi.
13. Xotirani kuchaytiradi.
14. Izlanishga chorlaydi.
15. O'quvchilarni o'z ustida ishlashga chorlaydi.

O'qitishdan ko'zlanadigan maqsad bu davlat ta'lim standartlarida belgilangan bilim va ko'nikmalarni o'quvchiga yetkazishdan iborat. Qachonki o'quvchi tomonidan bilim qabul qilinsa va tushunib yetilsa yoki o'quvchi malaka oshirish uchun mo'ljallangan topshiriqlarni amalda namoyish etib bera olsagina, o'qitish muvaffaqiyatli kechdi, deb hisoblasa bo'ladi.

Ijodkorlik fazilatini shakllantirishda o'quvchilarning bajarishi lozim bo'lgan vazifalarida quyidagi talablarni inobatga olish lozim:

Bilim olish – asosiy dalillarni qidirish va topish, xotirada saqlay olish, tavsiflash, tanish, qayta jonlantirish, nomini aytish, izlanish, tuzilishini bilish va ko'rsatish kabilar orqali amalga oshadi.

Tushunish – qayta so'zlash, mohiyatini tushunish, tushuntirish, tasvirlash va boshqa usulda hamda boshqa so'zlar bilan ta'riflay olish natijasida erishiladi.

Ishlatish (qo'llash) – olingan bilimni boshqa sharoitlarda qo'llash (ishlatish, yechish, tajriba o'tkazish, qo'llash, kuzatish, oldindan bashorat qilish, biror-bir muammoni hal qilish)ni o'z ichiga qamrab oladi.

Tahlil (analiz) – tushunchalar orasidagi asosiy munosabatlarni aniqlash va ularning mohiyatini tushunish – soha materialini (bilim, hodisa, mashina, ma'lumot) tashkil etuvchilarga (tarkibiy qismlarga) bo'lib chiqish va ularning har birining vazifasini tushunib olish. Oddiydan murakkabga va murakkabdan oddiyga yo'nalishida tahlil qila olish (qismlar orasidagi munosabatlarni aniqlash, bir-biriga ulash, birlashtirish, bo'lib chiqish, turkumlarga ajratish, guruhlariga ajratish, umumiy qonuniyatlarni topish, toifalarga bo'lib chiqish).

Sintez – yangi narsani (bilim, predmet, mashinani) uning bir qancha qismlaridan (bo'laklaridan) ularning xossalaridan foydalangan holda tashkil qilish (tuzish, konstruksiya yig'ish, kombinatsiyalash, yangi fikr yaratish, yangi farazlarni taklif qilish), ularni sinashni amalga oshirish va natija asosida yangilarini mavjudlariga raqobatchi sifatida ishlab chiqish.



Baholash – erishilgan natijani aniqlash, qaror qabul qilish yoki yechim topish (baholash jarayonini amalga oshirish, hal qilish, sabab va oqibat zanjiridagi aloqalarni aniqlash, toifalarga bo‘lish va ularni aniqlash).

Xulosa qilib aytganda, tashabbuskorlik, ijodkorlik kabi fazilatlarni shakllantirish, o‘quvchilarda ishga ijodiy yondashish, o‘z-o‘zini boshqarish, ishdagi kamchiliklarni o‘z vaqtida topish, o‘z-o‘ziga talabchan bo‘lish, maqsadga intilish kabi xislatlarning namoyon bo‘lishi ularning ijodiy qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi.

O‘quvchilarning noan’anaviy darslarda mustaqil fikrlashiga ustuvor e’tibor qaratish o‘quvchining o‘zini-o‘zi tarbiyalashiga, o‘z shaxsida ezgu ma’naviy sifatlarni shakllantirishiga omil bo‘lib xizmat qiladi. O‘quvchi o‘qituvchilar, kattalar va darsliklar ko‘magida o‘zini-o‘zi tarbiyalaydi.

Noan’anaviy darslarda mustaqil fikrlashga o‘rgatish, umuman, pedagogika, xususan, adabiy ta’limning bosh maqsadi bo‘lmish ma’naviy barkamol insonni tarbiyalashga asos bo‘ladi. O‘z fikri, o‘z qarashiga ega bo‘lish komil shaxslikning muhim belgisi hisoblanadi.

Darslarda o‘quvchi shaxsini bosh qadriyatga aylantirish, ma’naviyatni shakllantirish ustuvorligini ta’minlash, bilim olish va tarbiyaga ega bo‘lish uchun bolaning o‘zini harakatga undash, unga kashf etish lazzatini uqdirish, darslarda pedagogik hamkorlik hukmronlik qilishiga erishish kabi tamoyillar ustuvorligiga erishish lozim.

### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Yo‘ldoshev J.G‘., Hasanov S.A. Pedagogik texnologiya. O‘quv qo‘llanma. – T.: «Iqtisodmoliya», 2009.
2. Кулиева Ш.Х. Подготовка учителей профессионального образования на основе системного подхода // Science and world. № 5 (45) , 2017. -С.70-72.
3. Кулиева Ш.Х. Содержание эффективности и качества подготовки будущих учителей трудового образования // Наука без границ. № 7(12)/ 2017. - С.95-98.



4. Shakhnoza K, Makhbuba K [Interactive technologies as a means to improve the efficiency and quality of the educational process](#). International Journal of Human Computing Studies 3 (2), 182-186.

5. Tolipov O‘.Q., Usmonboyev S.A.. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. O‘quv qo‘llanma. – T: «Fan va texnologiya», 2006.

6. Кулиева Ш.Х. Методологические основы системного подхода при подготовке учителей // The Way of Science. № 5 (39) ,2017. - С.66-67.

7. Расулова З.Д. Каримова М.Н. (2020) Использование учебных инструментов в развитии творческого мышления учащихся проблемы педагогики научно методический журнал 50 №5, стр.20.

4. Ш.Х.Кулиева, М.Н. Каримова, М. Х. Давлаткулова (2014) Организация теоретических и практических занятий в процессе подготовки учителей профессионального образования на основе системного подхода. Молодой ученый №8, стр.804-807.

5. М. Н. Каримова (2016) Метод самоуправления образованием. Молодой ученый №13, стр. 808-810.

6. М. Н. Каримова (2012) О современных методах оценки знаний и умений учащихся колледжей в личностно-ориентированной технологии обучения. Молодой ученый №7, стр.277-281.

7. М. Н. Каримова (2019) Проблемы и перспективы преподавания предмета "Технология" в общеобразовательных школах. Вестник науки и образования №2-2, (56), стр.17-19.

8. Ш.Х Кулиева, М.Н Каримова (2015) Использование современных дидактических средств в обучении специальных предметов. Педагогические науки №1, стр.84-88.

9. М.Н.Каримова. (2016) Методы образования, ориентированные на деятельность и самостоятельное действие при обучении специальным предметам. Молодой ученый №13, стр. 810-812.

10. М.Н.Каримова (2015) Тенденции обучения специальных предметов. Наука и образование: проблемы и тенденции развития. №1, стр 22-25.
11. М.Н.Каримова (2020) Дидактическая система дистанционного обучения в технологическом образовании Academy №12(63) стр.70-73.
12. М.Н. Каримова (2018). Гендерные аспекты формирования профессионального современного инженера. international scientific specialized conference «international scientific review of the problems of pedagogy and psychology 4, №1, стр.58-60.
13. М. Н. Каримова (2017) Использование образовательных технологий, ориентированных на личность при обучении к специальным предметам. Наука без границ №6(11), стр.111-114.
14. Мухидова О.Н. (2021). Формирование трансверсальных компетенций – приоритетная задача преподавателей высшей школы. Общество и инновации. 2, 11/S, 394–398.
15. Muxidova O.N. (2022). Формирование технологической компетентности при использовании наглядных средств на уроках технологии. Yangi O'zbekistonda milliy taraqqiyot va innovasiyalar 2, 2/2, 302-307
16. О.Х.Узаков, О.Н.Мухидова (2021). Научные исследования: основы методологии Science and education scientific journal Vol 2 Issue 12, pp. 376-386.
17. Узаков О.Х. (2021). Сущность некоторых физических научных концепций и приложений // Общество и инновации. № (8), С. 287-295.
18. Мухидова О.Н. (2021). Инновационные технологии в учебном процессе. Innovation in the modern education system. Washington, USA: "CESS", Part 2 January, pp. 88-93. 19